

Het zittenblijversprobleem

Een empirisch onderzoek

J. G. LE LARGE

Inleiding

In het kader van een besluit van het Gemeentebestuur te 's-Gravenhage om het zittenblijven in de eerste klas van het Openbaar Lager Onderwijs zoveel mogelijk te beperken, werd een Werkgroep Zittenblijversprobleem ingesteld.

Op grond van de gegevens, die via een enquête bij de werkgroep waren binnengekomen werd het Gemeentelijk Schooladviesbureau gevraagd een psychologisch onderzoek af te nemen bij die leerlingen, die door de onderwijzers werden opgegeven als Potentiële Zittenblijvers 1 LO, in het vervolg aangeduid als P.Z.

Om redenen van kwantitatieve en kwalitatieve aard werd door het Schooladviesbureau in principe gekozen voor een collectief onderzoek.

In dit artikel zijn de gegevens verwerkt van:

- a. de resultaten van een statistische analyse op een groep 1 LO-leerlingen in het cursusjaar 1967/1968.
- b. de resultaten van het psychologisch onderzoek van de groep P.Z., 1 L.O. 1968/1969,
- c. het verslag van de bevindingen van de enquête december 1968, uitgeschreven door de Werkgroep Zittenblijversprobleem,
- d. het Onderwijsverslag van de gemeente 's-Gravenhage, over resp. 1967 en 1968,
- e. het rapport 'Zittenblijven in Den Haag rond 1968', samengesteld door het Schooladviesbureau,
- f. de resultaten van de enquête door de Werkgroep Zittenblijversprobleem, augustus 1969,
- g. informatie bij de scholen betreffende de wer-

- kelijke zittenblijvers, verzameld door het Schooladviesbureau,
- h. de resultaten van het follow-up onderzoek PZ, 1 LO 1968/1969.

Deel 1. Het onderzoek en de advisering van de potentiële zittenblijver 1 LO cursusjaar 1968/1969

1. De samenstelling en de opbouw van de groep potentiële zittenblijvers

Bij het schooladviesbureau werden 257 eerste klassers opgegeven die, bij de rond Kerstmis 1968 gehouden enquête, als vermoedelijke zittenblijvers waren signaleerd.

Het aantal eerste klas leerlingen bedroeg op 16 september 1968 volgens het Onderwijsverslag van de gemeente 's-Gravenhage 3.292 leerlingen, waarvan:

- 1.692 jongens d.w.z. 51.40% van de totale 1e klas populatie,
- 1.600 meisjes d.w.z. 48.60% van de totale 1e klas populatie.

Rond Kerstmis 1968 had men derhalve op school de indruk dat 257, d.i. 7.80% van de leerlingen op het eind van het schooljaar voor een doublure in aanmerking zou komen.

Dit percentage van 7.80% is opmerkelijk daar het aantal zittenblijvers in het schooljaar 1967/1968 9.39% bedroeg van 3721 leerlingen. Het landelijk gemiddelde van het openbaar lager onderwijs was in de eerste klassen 11.50%.

Klaarblijkelijk had reeds het verzoek tot beperking reducerend gewerkt.

Van de 257 P.Z. behoorden 105 leerlingen tot

de 25 scholen, waar door het Schooladviesbureau begeleidende collectieve onderzoeken in de eerste klas plaatsvinden. Aan de P.Z. werd bij de bespreking van de klassikale onderzoeken op school uiteraard bijzondere aandacht besteed. Zoals gebruikelijk bij alle klassikale onderzoeken werd, indien nodig, nog een individueel aanvullend onderzoek gedaan.

Uit deze groep van P.Z. waren praktisch geen uitvallers door het klassikale onderzoek. Wel bleek, bij de bespreking van de onderzoeken omstreeks mei 1969, dat het inzicht t.a.v. de leerlingen nogal was gewijzigd. Kinderen die met Kerstmis 1968 als P.Z. waren opgegeven, hadden zich gunstig ontwikkeld, terwijl anderen, die aanvankelijk niet zoveel moeite schenen te hebben, bij de vordering van het schooljaar, achter raakten.

Wat de 152 P.Z. van die scholen, waar geen collectieve onderzoeken plaatsvinden, betreft werd door de schoolmaatschappelijk werker verbonden aan het Schooladviesbureau contact met de school opgenomen. Hier bleek dat een groot aantal opgaven als vervallen kon worden beschouwd, terwijl nieuwe kinderen voor onderzoek werden opgegeven.

Van de 257 P.Z. bleek in mei een aantal van 155 leerlingen, d.w.z. 60.31%, tot de oorspronkelijke groep van P.Z. te behoren.

Voor 102 kinderen bleek een psychologisch onderzoek bij het Schooladviesbureau niet (meer) noodzakelijk. Sommigen van hen waren reeds elders ondergebracht of inmiddels opgegeven voor een B.L.O.-school.

T.a.v. het merendeel van deze 102 leerlingen was de zienswijze van de school veranderd. Zij werden van de lijst van P.Z. afgevoerd.

Daarentegen werden 87 nieuwe leerlingen opgegeven die naar de mening van de school voor zittenblijven in aanmerking zouden komen.

De groep P.Z. kwam daarmee op $N=242$, dat is 7.35% van de totale eerste klas populatie O.L.S.

Deze groep was opgebouwd uit:

154 jongens d.w.z. 9.10% van de totale populatie jongens $N = 1.692$,

88 meisjes d.w.z. 5.50% van de totale populatie

meisjes $N = 1.600$.

De gewijzigde groep van 242 P.Z. werd door het Schooladviesbureau benaderd, waarbij psychologisch werden onderzocht:

110 leerlingen d.w.z. 45% in het normale collectieve eerste klas onderzoek,

111 leerlingen d.w.z. 46% in een klein collectief onderzoek.

De P.Z. van de niet door het schooladviesbureau begeleide scholen werden in groepjes van 10 á 15 leerlingen op enige centraal gelegen scholen getest.

9 leerlingen d.w.z. 4% werden individueel onderzocht,

12 leerlingen d.w.z. 5% werden niet psychologisch onderzocht wegens psychologisch onderzoek elders of afwezigheid.

2. Een analyse van de Potentiële Zittenblijvers

Van de groep van 242 P.Z. werden 225 leerlingen, dus 93%, onderzocht met de Primary Mental Abilities Test for Grades K-1. Revised Edition 1963, published by Science Research Associates Inc. 1963.

12 leerlingen, 5% van de populatie $N = 242$ werden niet psychologisch onderzocht,

5 leerlingen, 2% van de populatie $N = 242$ werden met andere intelligentietests onderzocht.

Deze laatste twee groepen, met in totaal 17 leerlingen, konden om methodologische redenen niet in de analyse opgenomen worden.

De groep van 225 leerlingen waarop de hieronder volgende gegevens betrekking hebben is opgebouwd uit:

145 jongens, d.i. 64%

80 meisjes, d.i. 36%

Het gemiddelde intelligentie quotiënt voor de groep P.Z. op de P.M.A. bedroeg 93.98.

Het gemiddelde van de totale Haagse eerste klas populatie op de P.M.A. bedraagt 107.

De gemiddelde intelligentie van de groep P.Z. ligt dus, wat te verwachten was, aanzienlijk lager dan het gemiddelde van de Haagse populatie.

Toetsing met de Student's T toets toont aan dat dit verschil significant is op het 1%

niveau.

De spreiding van de intelligentie bij de groep P.Z. bedraagt 12.14.

De spreiding in de normale Haagse populatie bedraagt 10.

Het verschil in spreiding wordt veroorzaakt doordat binnen de groep van P.Z. de groep met extreem lage I.Q.'s onevenredig groot vertegenwoordigd is.

In feite is de intelligentie bij de groep P.Z. evenals bij de normale populatie normaal verdeeld, zij het dat het gemiddelde ligt op 93.98 in plaats van 107.

Er is wel een sterkere uitloop naar de lagere I.Q.'s.

Gaat men na of er verschillen zijn tussen de sexen, dan blijkt dat:

a. het gemiddeld I.Q. bij de jongens bedraagt 94.32

met een spreiding van $S=11.91$

b. het gemiddeld I.Q. bij de meisjes bedraagt 93.35

met een spreiding van $S=12.52$

Dit verschil is niet significant en zelfs te verwaarlozen. De groep mannelijke P.Z. is dus niet intelligenter dan de groep vrouwelijke P.Z.

De volgende frequentietabel is een illustratie van de spreiding der intelligentie bij jongens zowel als bij meisjes. Uit deze tabel blijkt dat, hoewel de gemiddelde intelligentie van de groep lager is dan het gemiddelde van de Haagse populatie bij de P.Z., er toch een vrij

groot aantal leerlingen is met een meer dan gemiddelde intelligentie.

69 = 30.67% van de 225 leerlingen heeft een intelligentie van meer dan 100.5.

Volgens de gegevens van het onderzoek uitgevoerd door het Schooladviesbureau op de leerlingen van het eerste leerjaar L.O., schooljaar 1967/1968, presteert de P.Z. verschillend van de normale leerling op enige onderdelen van de intelligentietest, die gericht zijn op specifieke aspecten van de intelligentie.

De doublerende eerste klasser presteert vooral minder dan zijn medeleerlingen in de onderdelen gericht op:

a. het hanteren van de getalrelaties en hoeveelheden.

b. het ruimtelijk inzicht, d.i. het inzicht in en de relatie van figuren en voorwerpen in de ruimte,

In mindere mate geldt dit voor:

c. snelheid en accuratesse van de waarneming.

De mindere prestaties vooral op de twee eerste onderdelen lijken hun grond te hebben in de ontwikkelingsachterstand van het vermogen bij het kind tot structurering van voorwerpen en figuren.

Dit nog niet voldoende ontwikkeld vermogen tot structurering van figuren en voorwerpen in het tweedimensionale en driedimensionale vlak kan het inzicht in de structurering van en de relaties tussen de hoeveelheden bemoeilijken. Bij het lezen belet het b.v. het inzicht in het belang van de stand van de letters en hun volgorde.

I.Q. - intervallen	j	%	m	%	totaal aantal leerlingen	
50.5 - 60.5	1	0.5	2	2	3	1.33 %
60.5 - 70.5	4	3	4	5	8	3.56 %
70.5 - 80.5	13	9	6	8	19	8.44 %
80.5 - 90.5	34	23	17	21	51	22.67 %
90.5 - 100.5	49	34	26	33	75	33.33 %
100.5 - 110.5	33	23	20	25	53	23.56 %
110.5 - 120.5	11	7.5	5	6	16	7.11 %
	145	100	80	100	225	100 %

3. De wijze van advisering.

Op grond van de resultaten van het psychologisch onderzoek en de inlichtingen van de school werd door het schooladviesbureau een advies gegeven ten aanzien van de P.Z.

A. Op *begeleide* scholen werd naar aanleiding van de resultaten van het collectieve onderzoek een teambespreking gehouden. Aan het teamgesprek namen deel de klasseonderwijzer, het hoofd der school, de schoolarts, de maatschappelijk werker en de psycholoog. De gegevens uit de diverse disciplines werden geïntegreerd en op grond van de verzamelde informatie werd het advies geformuleerd.

B. Aan de *niet begeleide* scholen werd naar aanleiding van de uitslag van het psychologisch onderzoek een schriftelijk rapport toegezonden.

De inhoud van het rapport bestond uit:

a. een verslag van het niveau van de verstandelijke bejaardheid,

- b. indien dit bijdroeg tot de oordeelsvorming, een verslag van de gedragsobservatie tijdens de testafname,
- c. een advies.

Het advies werd gegrond op:

1. de resultaten van het door het S.A.B. of elders verrichte psychologisch onderzoek,
2. de gegevens van school,
3. indien van nut, de gedragsobservatie tijdens de testafname,
4. de inlichtingen van de schoolarts.

Als de psycholoog dit noodzakelijk achtte voor de oordeelsvorming werden de medische gegevens aan de schoolarts opgevraagd.

In 238 gevallen (98% van 242) kon een advies gegeven worden. In vier gevallen was het geven van een advies niet mogelijk daar een psychologisch onderzoek niet had plaatsgevonden en er ook geen gegevens van elders verrichte psychologische onderzoeken of van de school beschikbaar waren.

De advisering was tot de volgende categorieën terug te brengen:

A. Overgaan 147 leerlingen	a. normaal over	3 leerlingen
	b. mits in de gemakkelijkste stroom van een gedifferentieerde 2e klas	106 leerlingen
	c. mits remedial teaching voor lezen en taal	30 leerlingen
	voor rekenen	2 leerlingen
	voor ruimtelijke oriëntatie en motoriek	4 leerlingen
	voor lezen en rekenen	1 leerling
	voor lezen en ruimtelijke oriëntatie	1 leerling

Bij praktisch alle adviezen tot overgaan was er sprake van zekere voorwaarden, waaraan het onderwijs in de tweede klas tegemoet zou moeten komen.

B. voorlopige overgang in afwachting van B.L.O.-keuring 34 leerlingen	a. scholen voor debielen	28 leerlingen
	b. L.O.M.-scholen	4 leerlingen
	c. buitenschool	1 leerling
	d. school voor slechthorende en spraakgebrekkige kinderen	1 leerling

Bij de advisering tot voorlopige overgang stelde het Schooladviesbureau zich op het standpunt dat B.L.O.-leerlingen niet met voortdurend doubleren binnen het G.L.O. gehandhaafd moeten worden. Het zijn formeel geen leerlingen die voor doubleren binnen het G.L.O. in aanmerking komen. Een bezwaar van dit standpunt is wel, dat de

ouders door het normaal overgaan van het kind vaak niet begrijpen, dat het kind naar een B.L.O.-school verwezen wordt.

ad. 2. Onder concentratiestoornissen wordt verstaan:
een sterke afleidbaarheid door welke oorzaak

C. Doublure 57 leerlingen	i.v.m.	1. onvoldoende werkhouding	10 leerlingen
		2. concentratie stoornissen	4 leerlingen
		3. gedragsmoeilijkheden	1 leerling
		4. aanpassingsmoeilijkheden	27 leerlingen
		5. niet kunnen lezen, eventueel gecombineerd met niet kunnen rekenen	4 leerlingen
		6. verzuim door ziekte	9 leerlingen
		7. verzuim door langdurig verblijf in buitenland	2 leerlingen

Hierbij dient opgemerkt te worden dat voor de aanmelding van de P.Z. door de school primair het onvoldoende presteren als criterium werd gehanteerd.

Ook groep C, de leerlingen die metterdaad blijven zitten, doubleren dus omdat hun prestaties in de eerste klas beneden niveau bleven.

Op grond van de beschikbare gegevens werd nu bij deze groep nagegaan welke oorzaken er waren aan te wijzen die verantwoordelijk waren voor dit onvoldoende presteren. Slechts een gering aantal leerlingen kon niet ondergebracht worden in één van de categorieën door het ontbreken van relevante gegevens.

Deze leerlingen werden daarom gewoon gerubriceerd in categorie 5 als niet kunnende lezen, eventueel gecombineerd met niet kunnende rekenen.

De categorieën 1 t/m 4 zijn nauw met elkaar verweven en overlappen elkaar hierin, dat zij alle duiden op een onvoldoende aanspreekbaarheid van het kind voor het gewone klassikale onderwijs.

De categorieën trachten echter ieder dat aspect van het niet-aanspreekbaar zijn van het kind aan te geven, dat het onvoldoende of niet presteren van het kind op school in overwegende mate bepaalt.

ad. 1. Onder onvoldoende werkhouding wordt verstaan:
het ontbreken van voldoende arbeidsdiscipline om het gegeven onderwijs met succes te kunnen verwerken.

dan ook (de organische niet buitengesloten). Het kind is daardoor niet in staat lang genoeg achtereen bezig te zijn. Het presteert dientengevolge onvoldoende.

ad. 3. Onder gedragsmoeilijkheden wordt verstaan:

een agressief, impulsief gedrag, waardoor het kind niet in staat is zich in voldoende mate aan de schoolsituatie aan te passen en dientengevolge onvoldoende presteert.

ad. 4. Onder aanpassingsmoeilijkheden van andere aard worden verstaan:

die vormen van gedrag, die bepaald worden door een algehele ontwikkelingsachterstand. Het kind wordt beschreven als infantiel, onrijp.

D. Er werden 27 leerlingen doorverwezen voor uitvoeriger onderzoek en/of behandeling naar instanties voor specialistische hulp.

4. Realisering van het advies.

Zou men de gegeven adviezen hebben aanvaard, dan zouden er dat jaar 57 leerlingen, 1.73% van het totaal aantal leerlingen $N = 292$, hebben gedoubleerd.

Daarvan waren 32 jongens, 1.89% van de totale mannelijke populatie $N = 1.692$, daarvan waren 25 meisjes, 1.56% van de totale vrouwelijke populatie $N = 1.600$.

Men kon evenwel verwachten, dat het aantal doublerende leerlingen groter zou worden

omdat op verschillende scholen de differentiatie in de tweede klas, naar de mening van het hoofd der school, nog onvoldoende was om de zeer zwakke leerlingen op te vangen. Ook de meermalen geadviseerde specialistische hulp in de vorm van remedial teaching was niet altijd aanwezig. Het formele standpunt dat B.L.O.-leerlingen niet met doublures binnen het G.L.O. opgevangen moeten worden, geeft in de praktijk de nodige moeilijkheden. En tenslotte zal er altijd een groep leerlingen zijn die in verband met onvoorziene omstandigheden als schooloverplaatsing, verhuizing en inkrimpen van een aantal leerkrachten e.d., gaan double- ren.

Door de Werkgroep Zittenblijversprobleem werd aan het begin van het schooljaar 1969/1970 een enquête gehouden op de openbaar lagere scholen naar het aantal eerste klas leerlingen dat moest doubleren.

De resultaten van deze enquête waren, blijkens het daarvan verstrekte verslag als volgt:

Totaal aantal eerste klas leerlingen op het einde van het schooljaar 1968/1969	1.656 jongens 1.567 meisjes
	3.243 leerlingen.

Zittenblijvers

114 jongens, 6.83 % N = 1.676

67 meisjes, 4.32 % N = 1.567

181 leerl., 5.58 % N = 3.243

Opm. 1 Ten aanzien van 116 van de 181 zittenblijvers werd door het Schooladviesbureau advies uitgebracht:

Overeenkomstig het advies doubleerden 43 leerlingen

In afwijking van het advies doubleerden 73 leerlingen.

Bij de motivering tot afwijking van het advies werd meermalen opgemerkt dat de ouders een doublure prefereerden.

Opm. 2. Niet op het Schooladviesbureau bekend waren 65 leerlingen.

5. *Samenvatting en conclusies*

Het verzoek tot beperking van het zittenblijven heeft reducerend gewerkt.

Het percentage zittenblijvers in het eerste leerjaar O.L.O. bedroeg in

	1968	9.39 %
het percentage P.Z. rond Kerstmis	1968	7.50 %
het percentage P.Z. rond Pasen	1969	7.35 %
het percentage zittenblijvers augustus	1969	5.58 %

De groep eerste klas leerlingen die eind eerste trimester als P.Z. wordt aangemerkt is niet stabiel. In de nieuwe groep P.Z. rond Pasen 1969 zaten nog 60.30% leerlingen van de eerste groep en tenslotte doubleerden van de eerste groep P.Z. 39.29%.

Het is mede daardoor bijzonder moeilijk een goed beeld te krijgen van de groep. Het zou gemakkelijker zijn wanneer alle eerste klas leerlingen aan het psychologisch onderzoek deelnamen. Op het ogenblik is dit om diverse redenen nog niet te realiseren.

Enige kenmerken van de P.Z. zoals deze uit het onderzoek naar voren gekomen zijn:

a. de P.Z. is gemiddeld aanzienlijk minder begaafd dan zijn succesvoller klasgenoten.

Gemiddeld Haags I.Q. op de P.M.A. 107

Gemiddeld I.Q. van de P.Z. op de P.M.A. 93.98

Niettemin heeft 30.67 % van de P.Z. een intelligentie van meer dan 100.5

b. De intelligentie binnen de groep P.Z. loopt meer uiteen dan binnen de groep eerste klassers als geheel:

spreiding intelligentie normaal 10
spreiding intelligentie bij de P.Z. 12.14

c. Er is een te verwaarlozen verschil in begaafdheid tussen de sexen:

gemiddeld I.Q. van de mannelijke P.Z. 94.32
gemiddeld I.Q. van de vrouwelijke P.Z. 93.35

d. De intelligentie loopt bij de meisjes meer uiteen dan bij de jongens:

spreiding intelligentie bij jongens 11.91
spreiding intelligentie bij meisjes 12.52

spreiding van de intelligentie bij de groep P.Z. als geheel 12.14

spreiding van de intelligentie binnen de normale Haagse populatie 10
 e. Volgens het onderzoek gedaan in 1968 naar de eersteklassers van het cursusjaar 1967/1968 presteert het doublerende kind minder dan zijn klasgenoten op de volgende onderdelen van de intelligentietest:

1. het hanteren van getalrelaties en hoeveelheden,
2. ruimtelijk inzicht,
3. snelheid en accuratesse van de waarneming, zij het in mindere mate.

Aan deze mindere prestaties lijkt een ontwikkelingsachterstand in het vermogen tot structurering van figuren en voorwerpen in de ruimte ten grondslag te liggen.

Men zou kunnen veronderstellen dat door deze ontwikkelingsachterstand het kind b.v. bij het rekenen niet de verschillende mogelijkheden tot structurering van een hoeveelheid ziet. Het ziet niet het verband tussen de getallen. Bij het lezen let het kind b.v. onvoldoende op de stand en de volgorde van de letters.

De didactische hulp zal op de geconstateerde moeilijkheden moeten aansluiten.

Enige opmerkingen naar aanleiding van de beslissing doublure of overgaan

Bij het onderzoek naar de eerste klas leerlingen van het L.O. in het cursusjaar 1967/1968 bleek de doublure samen te hangen met:

- a. het cijfer voor lezen,
- b. het cijfer voor rekenen,
- c. het cijfer voor schrijven.

De volgorde duidt de grootte van de samenhang tussen schooloordeel en doublure aan.

In het onderzoek van het jaar 1968/1969 bleek als oorzaak van de onvoldoende prestaties en het daarop volgend doubleren, het gebrek aan aanspreekbaarheid voor het gegeven onderwijs een zeer grote rol te spelen.

42 van de 57 adviezen tot een doublure werden bepaald door opmerkingen als:

- a. onvoldoende werkhouding,
- b. concentratie stoornissen,
- c. gedragsmoeilijkheden,

d. aanpassingsmoeilijkheden van andere aard dan bovengenoemde.

Hoewel de scholen sterk verschillende normen hanteren voor het al of niet overgaan, bleken uit de besprekingen op de begeleide scholen, de prestaties in lezen en taal bij de doublurebeslissing doorslaggevend te zijn.

Ten aanzien van de leerlingen op niet begeleide scholen werd slechts schriftelijk geadviseerd.

Het is in deze gevallen in het algemeen minder duidelijk, waardoor de beslissing al of niet doubleren werd bepaald.

Het doubleren geschiedt in een aantal gevallen op wens van de ouders. Gezien de samenspraak ouders-school is het niet altijd duidelijk van wie het initiatief in deze beslissing uitgaat.

Waarschijnlijk is het dat de ouders, zowel als de school, een doublure in de eerste klas om allerlei redenen gemakkelijker accepteren.

Deel II. Follow-up van het onderzoek P.Z. 1 LO 1968/1969

1. Populatie

Op het einde van het eerste trimester (Kerstmis 1969) werden naar de Openbare Lagere Scholen 391 op naam gestelde enquêteformulieren uitgezonden. Deze formulieren bevatten de namen van de leerlingen, die op het Schooladviesbureau bekend waren als potentiële of werkelijke zittenblijvers.

Bij de afsluiting van het follow-up onderzoek waren formulieren terug ontvangen van:

57 scholen
geen (potentiële) zittenblijvers hadden 4 scholen
gegevens nog niet ontvangen van 6 scholen

Totaal aantal openbare lagere scholen te 's-Gravenhage 67 scholen.

Van de 391 op naam gestelde formulieren werden 369 formulieren d.i. 94.37% terug ontvangen. Men mag aannemen dat de ontbrekende gegevens van 22 formulieren het beeld niet in sterke mate zullen vertekenen.

De 369 ontvangen formulieren hadden betrekking op 226 jongens en 143 meisjes. Van 39 kinderen werd gemeld dat zij naar een andere school voor G.L.O. waren overgeplaatst, te weten:

naar een andere school voor Openbaar Lager Onderwijs	11 kinderen
naar een school voor Bijzonder Onderwijs	7 kinderen
naar een onbekende school	21 kinderen
	39 kinderen.

Negen formulieren werden zo onvolledig ingevuld, dat zij niet voor verwerking in aanmerking konden komen.

In de volgende hoofdstukken zijn derhalve de resultaten verwerkt van 369-48=321 reeds bij het S.A.B. bekende leerlingen.

Bij de enquête werden ten behoeve van de school een aantal blanco formulieren bijgevoegd, waarop die leerlingen uit het tweede leerjaar konden worden opgegeven, die om één of andere reden in het cursusjaar 1968/1969 niet als Potentiële Zittenblijver werden aangemeld, maar die nu moeite hebben met de tweede klas leerstof.

Van deze formulieren werden er 71 ingevuld aan het S.A.B. geretourneerd.

2. Gegevens betreffende 138 Potentiële Zittenblijvers 1 LO., die overgingen naar de 2e klas

Van 138 leerlingen die overgingen naar de 2e klas, kwamen via rapportcijfers zodanige gegevens binnen dat ze verwerkt konden worden in dit onderzoek.

Op grond van de vermelde rapportcijfers werden deze 138 leerlingen ingedeeld in drie groepen nl.:

Groep A: Leerlingen, die op het ogenblik als „voldoende” worden beoordeeld voor de vakken lezen, taal en rekenen.

Deze groep bestaat uit 35 leerlingen d.i. 25%, die zijn overgegaan naar de 2e klas.

Groep B: leerlingen, die op het ogenblik als

„twijfelachtig” beoordeeld worden. Zij hebben voor sommige vakken voldoende en voor andere vakken onvoldoende rapportcijfers.

Deze groep omvat 53 leerlingen d.i. 39% van 138 Potentiële Zittenblijvers 1e klas.

Groep C: leerlingen, die voor de vakken lezen, taal en rekenen als „onvoldoende” beoordeeld zijn.

Tot deze groep behoren 50 leerlingen, d.i. 36% van 138 P.Z. 1e klas.

Voor de totaalgroep (N = 138) waren de gemiddelde rapportcijfers voor:

lezen M=5.42

taal M=5.07

rekenen M=5.28

Gaat men de 3 sub-groepen analyseren, dan valt op dat er duidelijke verschillen bestaan tussen de groepen.

De gemiddelde rapportcijfers zijn als volgt:

	Lezen	Taal	Rekenen
Groep A	6.47	6.18	6.29
Groep B	5.62	5.15	5.33
Groep C	4.47	4.22	4.56

Uitwerking van de sub-groepen, uitgesplitst op jongens en meisjes, levert de volgende gegevens op:

Groep A:	Lezen	Taal	Rekenen
n = 35			
Jongens n = 18	6.42	6.17	6.47
Meisjes n = 17	6.56	6.18	6.03

Opmerking: De prestaties van de jongens en meisjes uit de hoogste groep verschillen vrij weinig van elkaar. Alleen wat betreft rekenen presteren de jongens wat meer dan de meisjes. Dit sluit aan op gegevens uit ander wetenschappelijk onderzoek.

Aanlyse van sub-groep B, de „twijfelachtige” leerlingen, levert de volgende resultaten op:

Groep B:	Lezen	Taal	Rekenen
n = 35			
Jongens n = 33	5.29	4.86	5.59
Meisjes n = 20	6.13	5.60	4.88

Hieruit blijkt dat voor de groep jongens taal en lezen de meeste moeilijkheden opleveren, terwijl zij minder moeite heeft met rekenen. Meisjes hebben de meeste moeite met rekenen.

Ook dit is conform de ervaringsgegevens zowel uit de praktijk als uit wetenschappelijke onderzoeken.

Analyse van de sub-groep C, de „onvoldoende” presterende leerlingen, levert de volgende gegevens op:

Groep C:	Lezen	Taal	Rekenen
n = 50			
Jongens n = 27	4.46	4.22	4.69
Meisjes n = 23	4.48	4.22	4.41

Hierbij kan opgemerkt worden, dat deze groep in zijn totaliteit over de gehele linie als 'zwak' bestempeld kan worden.

Het is voor een doelgericht didaktische aanpak noodzakelijk zoveel mogelijk greep te krijgen op de specifieke kenmerken van de verschillende subgroepen.

In eerste instantie werd daarom getracht via correlatie berekeningen tussen de verschillende vakken na te gaan of er bepaalde verschillen bestaan tussen de groepen.

Groep A werd hierbij buiten beschouwing gelaten, daar zij op het ogenblik geen speciale didaktische aanpak behoeft.

Vergelijking van groep B, de 'twijfelachtige' en groep C, de 'onvoldoende leerlingen' toont aan dat groep C op de vakken lezen, taal en rekenen vrij homogene prestaties levert, d.w.z. dat deze zwakke leerlingen voor de drie vakken vrijwel dezelfde rapportcijfers behalen.

Bij groep B valt het op dat de leerlingen óf met lezen en taal zwak zijn, terwijl het rekenen goed is, óf met lezen en taal goed zijn en het rekenen zwak is.

De betreffende correlaties waren:

bij groep B:	lezen × taal	r = .572
	lezen × rekenen	r = -.589
	taal × rekenen	r = -.496
bij groep C:	lezen × taal	r = .624

lezen × rekenen	r = .079
taal × rekenen	r = .233

Deze resultaten doen vermoeden, dat er bij groep B sprake is van specifieke, vakgebonden moeilijkheden, terwijl er bij groep C wel eens sprake zou kunnen zijn van een algemeen zwakke intelligentie.

Om dit te toetsen werd getracht om zoveel mogelijk gegevens omtrent de intelligentie van de betrokken leerlingen te verzamelen.

Het bleek dat van de 138 leerlingen er 94 d.i. 68% psychologisch onderzocht waren door het S.A.B. De gehanteerde test was de Primary Mental Abilities Test for Grades K-1, Revised Edition 1963 published by Science Research Associates Inc. 1963.

Deze groep lijkt groot genoeg om representatief te zijn voor de totaal groep van 138 leerlingen.

Dit wordt nog bevestigd bij vergelijking van de rapportcijfers van beide groepen.

Groep A:	Lezen	Taal	Rekenen
totaal groep			
Jongens n = 18	6.42	6.17	6.47
Meisjes n = 17	6.56	6.18	6.02
n = 35			

subgroep van A met I.Q. gegevens:

Jongens n = 10	6.55	6.25	6.35
Meisjes n = 12	6.67	6.25	6.08
n = 22			

Groep B:

totaal groep			
Jongens n = 33	5.29	4.86	5.59
Meisjes n = 20	6.13	5.60	4.88
n = 53			

subgroep van B met I.Q. gegevens

Jongens n = 26	5.29	4.83	5.63
Meisjes n = 12	6.04	5.17	4.96
n = 38			

Groep C:

totaal groep			
Jongens n = 27	4.46	4.22	4.69
Meisjes n = 23	4.48	4.22	4.41
n = 50			
subgroep van C met I.Q. gegevens			
Jongens n = 16	4.47	4.13	4.44
Meisjes n = 18	4.47	4.31	4.77
n = 34			

Vergelijking van de gemiddelde IQ's van de 3 verschillende groepen toont aan, dat er duidelijk verschil bestaat tussen de groepen A en B enerzijds en de groep C anderzijds.

	J	M	T
Groep A gem. IQ	96.20	101.92	99.32
Groep B gem. IQ	96.81	101.50	98.29
Groep C gem. IQ	92.00	89.44	90.65

Opvallend is dat er bij groep A, die 'voldoende' presteert en groep B, die gedeeltelijk 'onvoldoende' en gedeeltelijk 'voldoende' presteert, geen verschil in intelligentie bestaat.

Factoren welke het gedeeltelijk falen van groep B kunnen verklaren zijn o.a. een disharmonische intelligentiestructuur, specifieke functiehandicaps, didaktische aanpak, werkinstelling, aanpassing. Zoals meestal bij leer-moeilijkheden lijkt ook hier het niet op voldoende niveau presteren multicondioneel bepaald.

Zo is het b.v. duidelijk dat een leerling met een disharmonische intelligentiestructuur een specifieke didaktische aanpak behoeft. Ontbreekt in dit geval de speciale didaktische opvang, dan zullen de prestaties van de leerling dalen terwijl tevens de werkinstelling zal verslechteren.

Wat betreft groep C, blijkt duidelijk dat de slechte schoolprestaties overwegend veroorzaakt worden door een zwakke intelligentie. Het feit dat het gemiddelde IQ van deze groep 90 is, duidt er op dat de helft zwakbegaafd of

minder is. Deze kinderen zullen nooit het tempo en de leerprestaties van de gemiddelde groep L.O. leerlingen kunnen benaderen. Even duidelijk is, dat een doublure dan ook geen enkele zin had en zal hebben voor deze groep. De enige oplossing zal hier zijn, plaatsing in een klas met gedifferentieerd onderwijs. Gedacht wordt hier aan gedifferentieerd onderwijs zoals dit b.v. aangegeven wordt in 'Proeve van een leerplan voor het basisonderwijs, deel A en B', van het Nutsseminarium voor pedagogiek aan de universiteit van Amsterdam, Uitg. Wolters, Groningen 1968 en het Leerplan voor de Openbare Scholen voor Gewoon Lager Onderwijs te 's-Gravenhage.

3. Gegevens betreffende 71 nieuw opgegeven leerlingen 2e klas

Via de enquête werd aan de scholen ook de mogelijkheid geboden leerlingen uit het 2e leerjaar op te geven, welke om een of andere reden vorig jaar niet werden aangemeld, maar die thans dusdanige moeilijkheden geven, dat men verwachten kan, hen op het eind van het schooljaar niet te kunnen bevorderen. Deze nieuw aangemelde leerlingen vormen derhalve een nieuwe groep P.Z. 2e klas. Deze groep omvat 71 leerlingen waarvan 37 jongens en 34 meisjes. Ook van deze leerlingen werd nagegaan wat de rapportcijfers waren voor lezen, taal en rekenen.

De gemiddelde rapportcijfers waren:

	Lezen	Taal	Rekenen
Jongens n = 37	4.92	4.66	4.86
Meisjes n = 34	4.94	4.43	4.40
Totaal n = 71	4.93	4.55	4.64

Over het algemeen blijkt weinig verschil tussen jongens en meisjes, behalve op het vak rekenen.

Vergelijken wij de prestaties van deze nieuwe groep van PZ 2 L.O. met de groep PZ 1 L.O. welke nu in de 2e klas zit, dan blijkt dat de groep PZ 1 L.O. het over het geheel beter doet dan de nieuwe groep PZ 2 L.O.

	Lezen	Taal	Rekenen
P.Z. 2 L.O.	4.93	4.55	4.64
P.Z. 1 L.O.	5.42	5.07	5.28

Vergelijking van de nieuwe groep PZ 2 L.O. met de subgroepen PZ 1 L.O. levert het volgende beeld op:

	N	Lezen	Taal	Rekenen
PZ 2 LO	71	4.93	4.55	4.64
PZ 1 L.O.				
groep A	35	6.47	6.18	6.29
groep B	53	5.62	5.15	5.35
groep C	50	4.47	4.22	4.56

De nieuwe groep PZ 2 L.O. levert gemiddeld zelfs nog slechtere prestaties dan groep B, met twijfelachtige prestaties uit de PZ 1 L.O. groep en is maar nauwelijks beter dan de uitgesproken zwakken uit de groep PZ 1 L.O. Een verklaring kan misschien liggen in de samenstelling van de groep. Het bleek nl. dat 19 van deze leerlingen al een of twee keer gedoubleerd hadden. Voor een gedeelte van deze leerlingen zou men kunnen denken aan een zwakke of onvoldoende verstandelijke begaafdheid.

4. Gegevens betreffende de 142 leerlingen, die de 1e klas doubleerden

In de enquête werden 142 leerlingen opgegeven die thans de eerste klas doubleren. 10 hiervan zijn in de periode oktober-januari teruggezet van de 2e naar de 1e klas.

Van de 181 leerlingen, die bij de enquête in augustus 1969 als doublerend werden opgegeven blijken er nu derhalve $142 - 10 = 132$ te doubleren. Het verschil van 49 leerlingen kan worden verklaard door afvloeiing naar het B.L.O., overplaatsing naar bijzondere scholen voor gewoon lager onderwijs, verhuizing.

Op grond van de verstrekte gegevens kunnen deze 142 l.l. in 4 groepen worden ingedeeld:

Groep A: Omvat 82 kinderen, die nu in de eerste klas normaal mee kunnen komen, d.i. 57.75%.

Groep B: Bestaande uit 41 l.l. waarvan de vorderingen nu nog als twijfelachtig worden omschreven, d.i. 28.87%.

Groep C: Telt 9 l.l. die ook voor de tweede keer in de 1e klas niet mee kunnen, d.i. 6.34%.

Groep D: Bestaat uit de 10 leerlingen die van klas 2 naar klas 1 werden teruggeplaatst en waarvan onvoldoende gegevens werden verstrekt, d.i. 7.04%.

Van de onder Groep A genoemde kinderen is men geneigd te veronderstellen dat het zittenblijven, gezien het resultaat zinvol is geweest. Dit gaat echter zeker niet voor alle 82 leerlingen op.

Het is de vraag hoe deze kinderen het gedaan zouden hebben, wanneer zij evenals de onder punt 2 beschreven groep PZ waren overgegaan naar de tweede klas. Men mag verwachten, gezien de ervaringen met de groep PZ dat een gedeelte van deze doubleerders evenals de groepen A en B in punt 2 het in de tweede klas ook redelijk gedaan zou hebben.

Bovendien kan men zich afvragen of deze leerlingen die na doublure in 1 L.O. nu redelijk presteren, blijvend nut van deze doublure zullen hebben.

Een gedeelte van hen met name diegenen die over matige verstandelijke capaciteiten beschikken, zullen in een hogere klas weer moeilijkheden ondervinden om mee te komen.

Van de 41 leerlingen tot groep B behorend, zijn er 32 door het S.A.B. psychologisch onderzocht.

Het gemiddelde IQ is voor:

Totaalgroep	N = 32	93.41
Meisjes	N = 8	96.63
Jongens	N = 24	92.33

Gezien deze gemiddeld matige verstandelijke begaafdheid kan men zich afvragen of deze kinderen het vermogen hadden om van een doublure te profiteren. Het advies om de groep verstandelijk zwak begaafden in het

algemeen te laten overgaan, en hen op te vangen in de gemakkelijke stroom van de tweede klas, lijkt wel gerechtvaardigd te zijn.

Van de 9 leerlingen tot groep C behorend is bekend, dat voor 2 van hen een aanvraag voor B.L.O./plaatsing in behandeling is, terwijl van 3 leerlingen de ouders aan plaatsing op een B.L.O.-school weigeren mee te werken.

5. *Samenvatting en conclusies.*

I

Er hoeft, onvoorziene omstandigheden daargelaten, niet gevreesd te worden voor een verschuiving van het aantal zittenblijvers van klas 1 naar klas 2 tengevolge van het verzoek tot beperking van het zittenblijven in 1 L.O. Het aantal door de school opgegeven PZ 2 L.O. cursusjaar 1969/1970 bedraagt 5.4% van de totale populatie 2 L.O. Dit percentage is slechts 1% meer dan het percentage zittenblijvers 2 L.O. cursusjaar 1968/1969.

II

In theorie zou het percentage 5.4% nog gereduceerd kunnen worden, daar de groep PZ bestaat uit een groep kinderen die als 'twijfelachtig' en een groep kinderen die als 'onvoldoende' beoordeeld worden.

Globaal gezien is de groep 'twijfelachtige' leerlingen verstandelijk voldoende begaafd om te kunnen profiteren van een gerichte, didactische aanpak op de voor hen moeilijke vakken. Een doublure lijkt voor deze kinderen niet onontkoombaar.

De groep als 'onvoldoende' beoordeelde leerlingen is gemiddeld te weinig verstandelijk begaafd om met succes van een doublure te kunnen profiteren. De oplossing voor hen lijkt te zijn plaatsing in een klas met gedifferentieerd onderwijs.

III

Een aantal van de betrokken scholen geeft gedifferentieerd onderwijs. Uit de gegevens is echter niet duidelijk op te maken wat er onder gedifferentieerd onderwijs verstaan moet worden. Het systematisch geven van

gedifferentieerd onderwijs blijkt een moeilijke zaak te zijn, aangezien gedifferentieerd onderwijs een geheel van veranderingen veronderstelt.

Veranderingen die o.a. omvatten:

- a. bij het onderwijs een meer vertrouwd raken met een flexibele aanpak van de problemen;
- b. bij de begeleidende instanties:
 1. Het werken aan de verbetering van de bestaande en het construeren van nieuwe psychologische en didactische diagnostische middelen, zodat de school meer gegevens in handen krijgt, waar iets mee gedaan kan worden;
 2. het trainen van het onderwijzend personeel in het hanteren van de groepsprocessen, die zich bij gedifferentieerd onderwijs voordoen;
 3. het in overleg met het onderwijzend personeel opstellen van leerstof op verschillende niveaus;
 4. een voortdurende evaluatie van het nut van de eigen werkzaamheden.
- c. Bij de overheid een grotere bereidheid tot het stimuleren van de voor een onderwijsvernieuwing benodigde research en o.a. het beschikbaar stellen van financiën voor het verlagen van de leerlingen-schaal.

IV

Het zittenblijven lijkt voor de kinderen die het in een klas matig doen een vrij subjectieve beslissing. Een beslissing die in veel gevallen al te zeer afhankelijk is van toevallige omstandigheden, die op dat ogenblik een te grote invloed uitoefenen op de beslissing doubleren of niet doubleren.

Dit blijkt onder meer uit de volgende punten:

1. De intelligentie van de groep 2e klassers die het goed doet, en de groep 2e klassers die het twijfelachtig doet is gemiddeld vrijwel even groot, nl. IQ 99.32 bij groep A en IQ 98.27 bij groep B.
2. Naast de groep die in de eerste klas al gesignaleerd was als PZ komt in de 2e klas weer een nieuwe groep als PZ naar voren.

3. Een aantal kinderen met een gemiddelde intelligentie is in de eerste klas blijven zitten en doet het nu weer twijfelachtig.

V

Afgezien van de eerder bedoelde toevallige factoren spelen andere factoren dan de intelligentie een rol bij het presteren, en dientengevolge bij de beslissing tot zittenblijven.

Men kan zich afvragen, welke deze zijn en hoe men er greep op kan krijgen. Het is in dit verband derhalve nuttig om na te gaan wat precies de invloed is van factoren als motivatie, specifieke begaafdheden, milieu, enz.

VI

Het verzoek tot beperking van het zittenblijven en het daaruit voortvloeiende onderzoek heeft geleid tot een verscherping van het zicht op de complexe problemen, die samenhangen met vernieuwing van het onderwijs.

Een wezenlijke vernieuwing van het onderwijs lijkt een zaak van vele jaren en van veel inspanning te zijn.

Literatuur

- Bruna J. Olver R. Greenfield P. et al. – Studies in Cognitive Growth, New York 1966.
Dumont J. – De ontwikkeling van de intelligentie, 's-Hertogenbosch 1966.
Fournier E. – Een bijdrage tot de psychologische benadering van het zittenblijversprobleem op de lagere school, Groningen 1960.
Gemeente 's-Gravenhage – Leerplan voor de Open-

bare Scholen voor gewoon lager onderwijs te 's-Gravenhage, 's-Gravenhage, 1969.

Haenen A. W. – Enkele opmerkingen omtrent de problematiek rondom het zittenblijven. Paedagogische Studiën nr. 11 nov. 1969, 532–558.

Haenen, A. W. – Van kleuter tot schoolkind, Groningen 1967.

Kema G. N. en Sangers A. G. – Statistische analyse op 42 variabelen van 300 Haagse 1 L.O. leerlingen in het cursusjaar 1967–1968, ongepubliceerd.

Kemmler, H. – Erfolg und Versagen in der Grundschule, Göttingen 1967.

van Meel J. – Bedreigd Denken, Groningen 1968.

Nuttsseminarium – Proeve van een leerplan voor het basisonderwijs, deel A en B. Groningen 1967.

Piaget J. – Psychologie der Intelligenz, Zürich 1948.

Piaget J. – The child's conception of number, London 1952.

Schooladviesbureau – Rapport 'Zittenblijven in Den Haag rond 1968', 's-Gravenhage 1968.

Schooladviesbureau – Rapport 'Analyse van de zittenblijvers in de eerste klas bij het Openbaar Lager Onderwijs te 's-Gravenhage, schooljaar 1968–1969', 's-Gravenhage 1969.

Schooladviesbureau – Rapport 'Follow-up' onderzoek van de Potentiële Zittenblijvers uit de eerste klas cursusjaar 1968–1969 bij het openbaar lager onderwijs te 's-Gravenhage', 's-Gravenhage 1970.

Mededeling van Mej. J. G. Le Large

De auteur is als psycholoog verbonden aan het Gemeentelijk Schooladviesbureau te 's-Gravenhage. Gedeelten van de rapporten, waarvan dit artikel een samenvatting geeft, zijn tot standgekomen in samenwerking met de heer J. P. Stax, eveneens als psycholoog verbonden aan het Schooladviesbureau.